

Żyłna choroba zakrzepowo-zatorowa w okresie menopauzy – część II

Venous thromboembolism in menopausal period – part two

Ludomir Stefańczyk¹, Grzegorz Stachowiak², Piotr Grzelak¹, Agata Majos¹, Tomasz Stetkiewicz², Tomasz Pertyński²

W pierwszej części pracy przedstawiono etiologię żyłnej choroby zakrzepowo-zatorowej, w części drugiej omówiono zagadnienia związane z diagnostyką obrazową tej choroby. Przedstawiono możliwości kolorowej ultrasonografii dopplerowskiej (USG-CD) w ocenie naczyń żylnych kończyn dolnych i miednicy oraz możliwości spiralnej tomografii komputerowej w ocenie tętnic płucnych pod kątem zatorowości. Zaprezentowano zmiany, jakie zaszły w diagnostyce ŻChZZ na przestrzeni ostatnich lat.

Słowa kluczowe: menopauza, choroba zakrzepowo-zatorowa, ultrasonografia, tomografia komputerowa

(Przegląd Menopauzalny 2004; 6: 51–54)

Żyłna choroba zakrzepowo-zatorowa (ŻChZZ) stanowi jedno z najgroźniejszych powikłań hormonalnej terapii zastępczej (HTZ) [1–3]. Zatorowość płucna (PE) jako konsekwencja zakrzepicy żyłnej często doprowadza do nagłego zgonu [4, 5]. Ustalenie rozpoznania zakrzepicy na podstawie objawów klinicznych nie jest łatwe, ponieważ mogą być one podobne do obserwowanych w przebiegu przewlekłej niewydolności żyłnej (PNŻ), której nasilenie jest także obserwowane w trakcie stosowania HTZ [1, 5]. Zazwyczaj podejrzenie ŻChZZ i widmo powikłań z nią związanych powoduje niezwłocznie przerwanie leczenia substytucyjnego, bez potwierdzenia rozpoznania metodami diagnostyki obrazowej. Zróżnicowanie zakrzepicy żyłnej i pierwotnej niewydolności żyłnej jest istotne nie tylko z uwagi na możliwość kontynuowania terapii substytucyjnej, ale także ze względu na różnice w stosowanym leczeniu i ograni-

czenia dla chorego, powstające w konsekwencji zespołu pozakrzepowego [5].

W ostatnich latach algorytm diagnostyczny ŻChZZ uległ istotnym zmianom. Zmiany te związane są z wprowadzeniem i udoskonaleniem kolorowej ultrasonografii dopplerowskiej (USG-CD) jako narzędzia przydatnego w diagnostyce zakrzepicy naczyń żylnych kończyn i miednicy oraz spiralnej tomografii komputerowej (S-CT), a zwłaszcza techniki wielorzędowej (MS-CT) jako narzędzia przydatnego w diagnostyce zatorowości płucnej (PE) [6–8].

Badania USG-D układu żylnego

Ultrasonografia jest stosowana w diagnostyce zakrzepicy żyłnej od połowy lat 80. Wykluczenie zakrzepicy naczyń żylnych odcinka udowo-podkolanowego okazało się

¹Zakład Radiologii – Diagnostyki Obrazowej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi; kierownik Zakładu: prof. dr hab. Ludomir Stefańczyk

²Klinika Ginekologii i Chorób Menopauzy Instytutu Centrum Zdrowia Matki Polki; kierownik Kliniki: prof. dr hab. Tomasz Pertyński

możliwe na podstawie próby uciskowej (obecność skrzepiny uniemożliwia zaciśnięcie głowicą żyły obserwowanej na ekranie aparatu). Próba ta, w odcinku udowo-podkolanowym posiada swoistość 90–98% [9–11]. Pozwala na potwierdzenie aktywnych faz zakrzepicy, ale nie wyklucza obecności zmian pozakrzepowych [11]. Współczesne aparaty pracujące w oparciu o technologię cyfrową, wyposażone w głowice szerokopasmowe i opcję obrazowania przepływu w kolorze, pozwalają na uwidocznienie zakrzepów z coraz większą precyzją, także w naczyniach goleni i na poziomie żył biodrowych [6, 11].

USG-CD pozwala także na diagnostykę zmian pozakrzepowych poprzez uwidocznienie zmian resztkowych. Odcinkowe pogrubienia ścian, pasma łącznotkankowe, zwapienia przyścienne – są obserwowane w ok. 30% naczyń po przebyciu zakrzepicy [12–14]. W ustaleniu rozpoznania zmian pozakrzepowych pomocna jest prowadzona w technice USG-CD ocena krążenia obocznego i wydolności żylnego układu zastawkowego. Jak się szacuje, refluks w układzie głębokim występuje u ok. 40–50% chorych po przebyciu zakrzepicy, a jest obserwowany tylko u ok. 10% chorych z pierwotną niewydolnością żylną [14, 15].

Rozpoznawanie objawowej zakrzepicy w odcinku biodrowo-udowo-podkolanowym przy zastosowaniu techniki USG duplex Doppler (USG-DD) jest bardzo prawdopodobne: czułość badania wynosi do 92–95%, przy swoistości 96–100% [6, 9]. W powszechnej opinii zastosowanie techniki USG-CD skraca czas badania, pomnaża uzyskiwane informacje, a także rozszerza zakres badania na obszar goleni. Czułość metody w obszarze goleni jest oceniana na 88, a specyficzność na 96% [6, 9].

W chwili obecnej ultrasonografia jest w świetle podstawą diagnostyki zakrzepicy żylniej w obrębie kończyn, przedoperacyjnej diagnostyki żylaków układu powierzchownego, a także przewlekłej niewydolności żylnolimfatycznej [9, 12]. Przeprowadzenie badania USG-CD powinno być zlecone niezwłocznie po pojawieniu się objawów sugerujących obecność zakrzepicy, zaś utrzymywanie się lub nasilanie objawów przy negatywnym wyniku badania USG-CD jest wskazaniem do powtórzenia procedury w ciągu 48 godz.

Badania S-CT/MS-CT tętnic płucnych

Rozwiązaniem technologicznym, pozwalającym na skuteczne rozpoznawanie zatorowości tętnic płucnych w badaniu tomograficznym jest technika spiralna (S-CT). W technice tej tradycyjny sposób zbierania informacji (sekwencja: ekspozycja osiowa i przesunięcie pacjenta względem zespołu detektorów) został zastąpiony ciągłą ekspozycją wirującej lampy rentgenowskiej, przy jednoczesnym przesunięciu pacjenta względem okola detektorów (lampa zakreśla względem osi obiektu badanego spiralę) [7, 16].

W wyniku tego rozwiązania możliwe jest uzyskanie w bardzo krótkim czasie (kilka-kilkanaście sekund) danych o pochłanianiu promieniowania jonizującego z całej badanej objętości [7, 17]. Skrócenie czasu badania pozwala na lepsze wykorzystanie podanego środka cieniującego (dzięki technice śledzenia podanego dożylnie bolusa kontrastu możliwe jest uchwycenie go na poziomie tętnic płucnych w trakcie pierwszego przejścia), a co najważniejsze, akwizycja danych jest możliwa na jednym wdechu (unikają się artefaktów ruchowych związanych z akcją oddechową) [17].

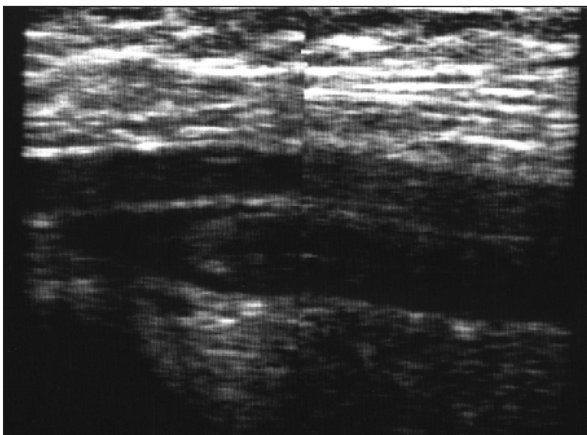
Kolejnym krokiem w doskonaleniu techniki S-CT było zwielokrotnienie rzędów detektorów rejestrujących na okolu aparatu. Przetworzenie w przydatną diagnostycznie informację rozproszonej wiązki promieniowania, padającej na skrajne rzędy detektorów wymaga zastosowania skomplikowanych algorytmów matematycznych i jest możliwe jedynie przy zastosowaniu wyrafinowanych narzędzi informatycznych [8, 19]. Zastosowanie techniki wielorzędowej pozwala na ciągłą weryfikację danych na określonych poziomach akwizycji w trakcie kolejnych obrotów lampy i wyeliminowanie możliwych artefaktów. MS-CT po dożylnym podaniu środka cieniującego umożliwia uzyskanie prezentacji o rozdzielczości pozwalającej na diagnostykę nawet tak drobnych tętnic, jak naczynia wieńcowe [8]. Jedno podanie pozwala na zobrazowanie naczyń żylnych, tętnicznych, tętnic płucnych i serca wraz z krążeniem wieńcowym [8].

Uzyskanie ciągłości danych o badanym obszarze we wszystkich kierunkach otwiera szerokie możliwości ich przetwarzania w przekroju w dowolnych płaszczyznach, a przy zastosowaniu techniki MS-CT nawet w prezentacji pseudoendoskopowej. Współczesne aparaty pracujące w technologii wielorzędowej posiadają 16–32 rzędy detektorów, których rozdzielczość pozwala na wiarygodną diagnostykę naczyń nawet w odcinkach subsegmentalnych [19–22]. Skuteczność MS-CT w rozpoznawaniu obwodowej zatorowości płucnej wynosi: czułość do 70–87%, przy swoistości 97–100% [7, 19–22].

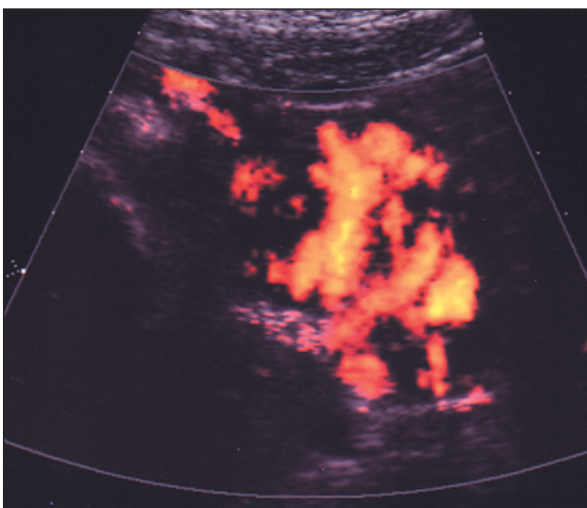
Badanie tomograficzne techniką spiralną tętnic płucnych powinno być wykonane niezwłocznie u chorych z klinicznym podejrzeniem zatorowości i z rozpoznaniem ultrasonograficznym zakrzepicy żył kończyn. Badanie nie musi być poprzedzone wykonaniem zdjęcia rentgenowskiego klatki piersiowej i badaniem scyntygraficznym [7].

Jeszcze w połowie lat 80. ubiegłego wieku standard diagnostyki żylniej choroby zakrzepowo-zatorowej oparty był na flebografii rentgenowskiej i angiografii tętnic płucnych. Obie techniki wymagały cewnikowania naczyń, podania nieobojętnych środków cieniujących i stosowania promieniowania jonizującego [6, 18]. Poza wysokim kosztem obie procedury są obciążające, inwazyjne i obciążone ryzykiem powikłań, co powodowało, że nawet w krajach zamożnych o sprawnie działającym systemie ochrony zdrowia liczba wykony-

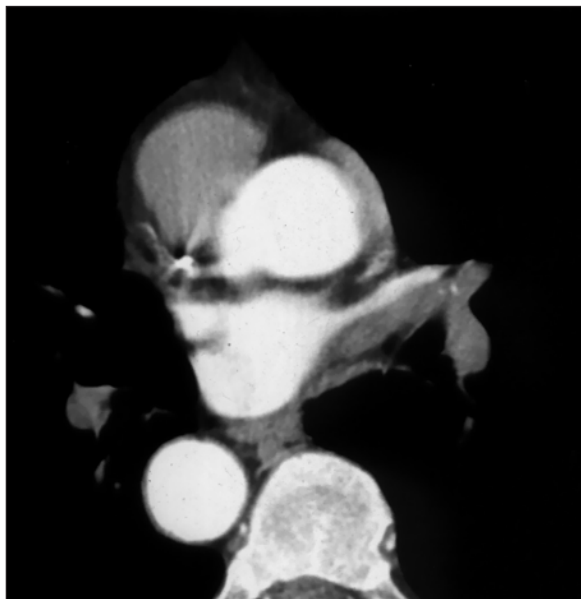

Fot. 1. Obraz USG zakrzepicy żylniej (hiperechogeniczna skrzeplina balotująca widoczna w pniu żyły udowej)

Fot. 2. Obraz USG-CD zmian pozakrzepowych na poziomie miednicy (kręte naczynia krążenia obocznego, skrzeplina widoczne w rzucie przymacicza)

Fot. 3. Obraz S-CT zatorowości płucnej (skrzeplina widoczna w pniu tętnicy jako ubytek zaciemnienia)

wanych badań była znacząco mniejsza w stosunku do kręgu chorych ze wskazaniami [18–21].

Postęp technologiczny ostatniej dekady zrewolucjonizował postępowanie diagnostyczne w ŻChZZ, co znacząco wpłynęło nie tylko na wykrywalność zakrzepicy, ale także na posiadany przez naukę obraz tej choroby [6, 14, 15]. Obecnie pełniejsza jest wiedza na temat przebiegu choroby i rzeczywistej częstości towarzyszących jej powikłań. Nieinwazyjność i niski koszt USG pozwala zalecać badanie nawet w przypadkach nikłych wskazań klinicznych oraz stosować je szeroko u chorych z ustalonym rozpoznaniem w celu oceny progresji zmian [12, 14, 15]. Wszechstronność badania USG pozwala w ok. 10% przypadków kierowanych z podejrzeniem zakrzepicy żylniej ustalić alternatywną przyczynę dolegliwości (krwiaki, zapalenie tkanki podskórnej, ropnie, torbiele stawowe) [12]. Równie wszechstronna w obrazowaniu narządów jest spiralna tomografia komputerowa, a technika wielorzędowa wyrasta obecnie na najdoskonalsze narzędzie w diagnostyce naczyń [8].

Summary

In the first part of this article the aethiology of venous thromboembolism (VTE) has been presented, while its second part deals with some topics concerning VTE imaging diagnostics. The power of: 1) Colour Doppler ultrasonography (USG-CD) in evaluation of lower limbs/pelvis minor venous vessels as well as 2) spiral computed tomography in detecting of pulmonary embolism has been shown. Changes in VTE diagnostics during the latest years are discussed.

Key words: menopause, thromboembolic disease, ultrasonography, computed tomography

Piśmiennictwo

1. Rosendaal FR, Helmerhorst FM, Vandenbroucke JP. *Female hormones and thrombosis*. *Arterioscler Thromb Vasc Biol* 2002; 22: 201-10.
2. Helmerhorst FM, Rosendaal FR, Vandenbroucke JP. *Venous thromboembolism and the pill*. *The WHO technical report on cardiovascular disease and steroid hormone contraception: state-of-the-art*. *World Health Organization*. *Hum Reprod* 1998; 13: 2981-3.
3. Vandenbroucke JP, Helmerhorst FM. *Risk of venous thrombosis with hormone-replacement therapy*. *Lancet* 1996; 348: 972.
4. Kniffin WD Jr, Baron JA, Barrett J, et al. *The epidemiology of diagnosed pulmonary embolism and deep venous thrombosis in the elderly*. *Arch Intern Med* 1994; 154: 861-6.
5. Kurz X, Kahn SR, Abenhaim L, et al. *Chronic venous disorders of the leg: epidemiology, outcomes, diagnosis and management*. *Summary of an evidence-based report of the VEINES task force*. *Venous Insufficiency Epidemiologic and Economic Studies*. *Int Angiol* 1999; 18: 83-102.
6. Cronan JJ. *History of venous ultrasound*. *J Ultrasound Med* 2003; 22: 1143-6.
7. Remy-Jardin M, Remy J, Artaud D, et al. *Spiral CT of pulmonary embolism: diagnostic approach, interpretive pitfalls and current indications*. *Eur Radiol* 1998; 8: 1376-90.
8. Remy-Jardin M, Mastora I, Remy J. *Pulmonary embolus imaging with multislice CT*. *Radiol Clin North Am* 2003; 41: 507-19.
9. Cronan JJ. *Venous thromboembolic disease: the role of US*. *Radiology*. 1993; 186: 619-30.
10. Pezzullo JA, Perkins AB, Cronan JJ. *Symptomatic deep vein thrombosis: diagnosis with limited compression US*. *Radiology* 1996; 198: 67-70.
11. Knighton RA, Priest DL, Zwiebel WJ, et al. *Techniques for color flow sonography of the lower extremity*. *Radiographics* 1990; 10: 775-86.
12. Rose SC, Zwiebel WJ, Nelson BD, et al. *Symptomatic lower extremity deep venous thrombosis: accuracy, limitations, and role of color duplex flow imaging in diagnosis*. *Radiology* 1990; 175: 639-44.
13. Zwiebel WJ. *Sources of error in duplex venography and an algorithmic approach to the diagnosis of deep venous thrombosis*. *Semin Ultrasound CT MR* 1988; 9: 286-94.
14. Meissner MH, Caps MT, Bergelin RO, et al. *Propagation, rethrombosis and new thrombus formation after acute deep venous thrombosis*. *J Vasc Surg* 1995; 22: 558-67.
15. Caps MT, Manzo RA, Bergelin RO, et al. *Venous valvular reflux in veins not involved at the time of acute deep vein thrombosis*. *J Vasc Surg* 1995; 22: 524-31.
16. Remy-Jardin M, Remy J, Artaud D, et al. *Peripheral pulmonary arteries: optimization of the spiral CT acquisition protocol*. *Radiology* 1997; 204: 157-63.
17. Remy-Jardin M, Remy J. *Spiral CT angiography of the pulmonary circulation*. *Radiology* 1999; 212: 615-36.
18. Remy-Jardin M, Remy J, Deschildre F, et al. *Diagnosis of pulmonary embolism with spiral CT: comparison with pulmonary angiography and scintigraphy*. *Radiology* 1996; 200: 699-706.
19. Qanadli SD, Hajjam ME, Mesurrolle B, et al. *Pulmonary embolism detection: prospective evaluation of dual-section helical CT versus selective pulmonary arteriography in 157 patients*. *Radiology* 2000; 217: 447-55.
20. Mastora I, Remy-Jardin M, Masson P, et al. *Severity of acute pulmonary embolism: evaluation of a new spiral CT angiographic score in correlation with echocardiographic data*. *Eur Radiol* 2003; 13: 29-35.
21. van Rossum AB, Pattynama PM, Ton ER, et al. *Pulmonary embolism: validation of spiral CT angiography in 149 patients*. *Radiology* 1996; 201: 467-70.
22. Drucker EA, Rivitz SM, Shepard JA, et al. *Acute pulmonary embolism: assessment of helical CT for diagnosis*. *Radiology* 1998; 209: 235-41.

Adres do korespondencji

prof. dr hab. **Ludomir Stefańczyk**
Zakład Radiologii – Diagnostyki Obrazowej
Uniwersytetu Medycznego
ul. Kopcińskiego 22
91-159 Łódź
tel. +48 42 678 67 34

